

INTERPRETAREA EVOLUTIVĂ A DREPTULUI LA INSTRUIRE CA INSTRUMENT HERMENEUTIC UTILIZAT DE CĂTRE CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

CZU: 341.645.5:342.733:341.231.14

Cezara-Elena POLISCA

*Școala doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova*

THE EVOLUTIVE INTERPRETATION OF THE RIGHT TO EDUCATION AS A HERMENEUTICAL TOOL OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

This paper aims to discern the importance of the evolutive method in assessing the cases regarding the right to education, which require to be interpreted so that the compromises provided in the European Convention on Human Rights can always be adapted to the reality of the group or society. Therefore, the main goal of the paper is to examine how the evolutive interpretation is used, as a hermeneutical tool, by the European Court of Human Rights in protecting individual educational situations against all the dangers and challenges that may arise.

Keywords: *evolutive interpretation, legal hermeneutics, right to education, European Court of Human Rights.*

În viziunea profesorului american Francis J. Mootz III, semnificația unui act juridic nu poate fi teoretizată fără a invoca măcar o teorie de interpretare, deoarece anume interpretarea precede și face posibilă recunoașterea sensului unei lucrări scrise. Hermeneutica juridică reprezintă explorarea acestei realități interpretative, care este întotdeauna anterioară formulărilor conceptuale utilizate pentru formularea unui argument juridic sau pentru pronunțarea unei hotărâri judecătorești [1, p.523]. Prin urmare, hermeneutica juridică reprezintă un instrument teoretic și practic, care permite înțelegerea profundă a normelor juridice și aplicarea lor corectă.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – *Curtea*) și-a demonstrat predilecția pentru aplicarea criteriilor hermeneutice care nu restricționează obligațiile ce aparțin statelor membre. După cum a menționat Curtea în jurisprudența sa, în procesul de interpretare a Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților Fundamentale (în continuare – *Convenție*) trebuie să se țină cont de natura specifică a acesteia, *i.e.* ca tratat de garantare colectivă a drepturilor și libertăților fun-

damentale ale omului, ca instrument de protecție a ființelor umane individuale, ale cărui prevederi urmează a fi interpretate și aplicate astfel încât garanțiile prevăzute să fie practice și efective [2, §87]. Pentru optimizarea acestui criteriu hermeneutic, Curtea a dezvoltat în paralel o interpretare evolutivă a dispozițiilor prevăzute în Convenție, interpretare care nu doar generează o actualizare progresivă a acestui tratat potrivit celor mai recente evoluții normative experimentate la nivel internațional și național, ci și instituie un mecanism corectiv al eventualelor contradicții care pot surveni între diferitele instrumente internaționale și naționale în domeniul drepturilor omului. Astfel, interpretarea evolutivă completează și conferă sens interpretării teleologice a tratatelor internaționale.

Însăși Curtea a recunoscut, în jurisprudența sa, că dispozițiile Convenției trebuie interpretate în mod evolutiv, astfel încât să fie sensibile la schimbările care au loc în sistemele legislative naționale și să participe la evoluțiile experimentate de dreptul internațional al drepturilor omului, deoarece aceasta reprezintă un „instrument viu [...] care trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale” [3, §31]. Prin urmare, Curtea nu se limitează la simpla protecție a drepturilor garantate în sensul în care acestea erau înțelese la momentul redactării, dar și asigură dezvoltarea lor armonioasă [4, p.15], iar dreptul Convenției acționează în mod direct asupra sistemului normativ convențional [5, p.202] și are ca scop garantarea drepturilor practice și eficiente, și nu a celor care sunt teoretice sau iluzorii [6, §135].

Dreptul la instruire, prevăzut de art.2 din Protocolul nr.1, se încadrează perfect în categoria drepturilor practice și eficiente și se bucură de o protecție deosebită în Sistemul Convenției. Articolul 2 din Protocolul nr.1 constă din două formulări, fiecare garantând un drept separat și, în același timp, un drept interdependent [7, p.157]. Prima parte a articolului prevede că dreptul individual la instruire [8, p.5] este recunoscut pentru toate persoanele; prin urmare, statul „nu poate atenta la exercitarea dreptului unui individ la instruire, spre exemplu, împiedicându-l să recurgă la posibilitățile de instruire oferite de către stat” [9, p.139]. Cea de-a doua parte a articolului stabilește alte două elemente ale dreptului la instruire. Primul element „îi conferă statului o putere discreționară totală pentru a determina natura și amploarea participării sale la instruire și la învățământ” [*Ibidem*]. În continuare, această frază obligă statele membre să respecte convingerile religioase și filosofice ale părinților în procesul de educație și de învățământ a copiilor acestora. Abordarea „în două etape merită laude, deoarece aceasta îi conferă Curții posibilitatea de a echilibra în mod deschis interesele concurente pentru a decide dacă ingerința într-un drept a fost una justificată, în loc ca aceasta să încerce să susțină că drepturile nu pot fi niciodată limitate, poziție ce poate fi susținută numai prin mascarea echilibrării intereselor pentru a decide care valori sunt depășite de circumstanțe și care valori sunt susținute” [7, p.162]. Teoria în discuție comportă un interes deosebit. Potrivit acesteia, „anumite drepturi din Convenție sunt supuse în mod garantat sub rezerva posibilității exprese de limitare”. De exemplu, para.1 din art.2 garantează un anumit drept, iar para.2 prevede limitarea dreptului precedent, Curtea trebuind să examineze, în fiecare caz, dacă a existat o ingerință în

dreptul protejat și dacă răspunsul este unul afirmativ, dacă o asemenea ingerință poate fi justificată în lumina restricțiilor de la para.2 [7, p.155].

Să încercăm să examinăm tema din perspectiva cauzei *D.H. și alții vs. Republica Cehă [MC]* [10], care vizează 18 cetățeni cehi de origine romă, care, pe durata anilor 1996-1999, au fost înscriși în mod direct sau după o anumită perioadă de timp în școli speciale, destinate copiilor cu dificultăți de învățare. Ca urmare a unor teste date copiilor pentru verificarea capacității intelectuale, un profesor din cadrul unui centru psihologic și educațional pentru copii putea lua decizia de plasare a acestora într-o școală specială. Decizia necesita acordul părinților. În cazul nostru, unii dintre părinți și-au dat în mod expres acordul, iar alții chiar au solicitat plasarea copiilor în aceste școli. Decizia era adusă la cunoștința părinților și conținea mențiunea cu privire la dreptul acestora de a o contesta, însă niciunul dintre ei nu și-au exercitat acest drept. În urma testului, patru dintre copiii romi au reușit să fie înmatriculați în cadrul școlilor obișnuite. În anul 1999, unii dintre reclamânți au contestat deciziile, însă nu prin intermediul căii prescrise în acestea, ci la Departamentul Educație, care a stabilit că deciziile contestate au respectat prevederile legale și că introducerea plângerii la Departament nu corespunde procedurii de recurs prevăzută de legislația cehă. În consecință, unii reclamânți au ridicat excepții de neconstituționalitate, menționând că prin sistemul special de plasament au devenit subiectul unei segregări, nefiind destul de bine informați cu privire la consecințele înmatriculării în cadrul școlilor speciale, însă excepțiile au fost respinse.

Camera care a examinat inițial cauza nu a constatat încălcarea art.14 din Convenție, coroborat cu art.2 din Protocolul nr.1, motivând că, deși plângerea era întemeiată pe argumente solide, rolul Curții nu este de a examina întregul context social, ci doar situația reclamânților [11, §45]. **Testul interpretativ al Camerei s-a bazat pe două aspecte.** În primul rând, normele privind plasarea copiilor în școli speciale nu se referea la originea etnică a elevilor, ci urmăreau scopul legitim de a adapta sistemul educațional la aptitudinile sau la dizabilitățile copiilor și că, de vreme ce acestea nu constituiau concepte juridice, fusese corect ca experții din domeniul psihologiei educaționale să identifice elevii care urmau să fie plasați în asemenea școli [11, §49]. În al doilea rând, faptul că unii dintre reclamânți au fost transferați în școli obișnuite demonstra că situația nu era una ireversibilă și că nu existase o încălcare a celor două articole invocate *supra* [11, §§ 50, 53].

Plângerea a fost deferită ulterior Marii Camere, în fața căreia reclamânții au solicitat corectarea testului obscur și contradictoriu al Camerei, prezentând date potrivit cărora, deși copiii romi constituiau numai 5% dintre toți elevii de școală primară la data depunerii plângerii, mai mult de 50% dintre elevii plasați în școlile speciale erau de origine romă.

Marea Cameră a estimat că, în situația în care trebuie evaluat impactul unei măsuri sau al unei practici asupra unei persoane sau a unui grup de persoane, elementele de probă prezentate de către reclamânți pot fi considerate suficient de fiabile și revelatoare pentru a da naștere unei prezumții de discriminare indirectă [10, §117].

Cu privire la existența unei justificări obiective și rezonabile, Curtea a reținut că Republica Cehă, prin intermediul sistemului școlilor speciale, intenționa să găsească o soluție pentru copiii cu cerințe educaționale speciale [10, §§ 196, 197]. Pe de altă parte, Curtea a împărtășit îngrijorările organelor Consiliului Europei referitoare la *curriculumul* de nivel inferior urmat de aceste școli și, în special, cele referitoare la segregarea cauzată de acest sistem. În privința testelor la care erau supuși copiii, deși acestea erau identice, indiferent de originea etnică a copiilor, ele erau concepute totuși pentru populația majoritară și nu țineau cont de necesitățile particulare ale romilor [10, §200]. Atât Comisia Europeană împotriva rasismului și a intoleranței, cât și Comisarul Consiliului Europei privind drepturile omului, au susținut că repartizarea copiilor romi în școlile speciale se făcea de o manieră cvasiautomată, fără vreo evaluare psihologică sau pedagogică adecvată, criteriul real al plasării acestora fiind cel al originii etnice [10, §§ 200, 77]. În asemenea circumstanțe, Curtea a considerat că rezultatele testelor nu puteau servi ca justificare pentru diferența de tratament la care au fost supuși reclamantii [10, §201]. Marea Cameră nu s-a lăsat convinsă nici de faptul că părinții copiilor, ca membri ai unei comunități defavorizate și, în cele mai dese cazuri, cu o educație precară, erau capabili să evalueze toate aspectele situației și consecințele consimțământului lor [10, §§ 202, 203].

În final, Curtea a reținut că diferența de tratament existentă în mediul educațional între copiii romi și cei non-romi nu avea o justificare obiectivă și rezonabilă, și nici nu exista un raport de proporționalitate între acele măsuri și scopul legitim urmărit, ceea ce a echivalat cu o încălcare a art.14 din Convenție, coroborat cu art.2 din Protocolul nr.1 [10, §§ 208-210].

Din analiza acestei cauze observăm importanța interpretării evolutive, în special atunci când Curtea se confruntă cu o problemă nouă ridicată pe palierul drepturilor omului, când este absolut necesar să se țină cont de interpretarea altor mecanisme de protecție (e.g. Comisia Europeană împotriva Rasismului și a Intoleranței, Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale ș.a.), inclusiv din perspectiva abordării non-judiciare. Cauza dată mai probează și necesitatea punerii în balanță a datelor coerente ale reclamantilor și ale informațiilor oferite de către autoritățile naționale. Actualmente, Curtea nu poate să rezolve de sine stătător probleme majore din domeniul drepturilor omului și, odată ce societatea internațională, prin intermediul tratatelor sau a *soft-law*-ului, a reacționat de o anumită manieră la o problemă (făcând uz de metoda evolutivă), Curtea devine cea mai autoritară și reductibilă sursă de jurisprudență privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Ca și în multe alte cauze, în *D. H. și alții vs. Republica Cehă [MC]* Curtea nu a operat izolat de alți actori din domeniul drepturilor omului, iar Convenția nu a reprezentat un instrument izolat.

În concluzie, interpretarea evolutivă a devenit un criteriu hermeneutic important, utilizat de către Curte, prin aplicarea doctrinei „instrumentului viu”, pentru adaptarea și actualizarea textului Convenției la noile schimbări din cadrul societății. Curtea demonstrează un angajament mare față de metoda evolutivă de interpretare, dar se bazează întotdeauna pe o analiză amănunțită a dreptului intern al statelor membre, al

obligățiilor internaționale și al practicilor de aplicare a legii. Acest tip de interpretare reprezintă un instrument perfect pentru adaptarea la noile realități sociale și, chiar și atunci când implică anumite limitări ale drepturilor existente, ele sunt întotdeauna cerute de aceste realități. Prin urmare, interpretarea evolutivă joacă rolul de „motor” al modificărilor, încorporat în raționamentul juridic al Curții Europene a Drepturilor Omului.

Referințe:

1. Mootz III, Francis Joseph. The Ontological Basis of Legal Hermeneutics: A Proposed Model of Inquiry Based on the Work of Gadamer, Habermas and Ricoeur. In: *Boston University Law Review*, 1998, vol.68, p.523-617.
2. Cauza *Soering vs. Regatul Unit*, hotărâre din 7 iulie 1989. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57619>. [Accesat: 15.04.2021]
3. Cauza *Tyrer vs. Regatul Unit*, hotărâre din 25 aprilie 1978. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>. [Accesat: 15.04.2021]
4. CHARRIER, J.-L., CHIRIAC, A. *Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Paris: LexisNexis Litec, 2008.
5. Van Des Mersch, G. *Le caractère „autonome” des termes et la „marge d’appréciation” des gouvernements dans l’interprétation de la Convention européenne des droits de l’homme*. En: Mélanges Wiarda, Cologne, 1988.
6. Cauza *Öcalan vs. Turcia [MC]*, hotărâre din 12 mai 2005. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022>. [Accesat: 15.04.2021]
7. Van der Schyff, G. Classifying the Limitation on the Right to Education in the First Protocol to the European Convention. În: *International Journal for Education Law and Policy*, vol.2, no.1/2, p.153-162.
8. Guide on Article 2 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights. Right to education. Updated on 31 December 2020. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_2_protocol_1_eng.pdf. [Accesat: 20.04.2021]
9. GOMIEN, D. *Ghid (Vademecum) al Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a III-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006.
10. Cauza *D.H. și alții vs. Republica Cehă [MC]*, hotărâre din 13 noiembrie 2007. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256>. [Accesat: 20.04.2021]
11. Cauza *D.H. și alții vs. Republica Cehă* (Secția a II-a), hotărâre din 7 februarie 2006. Disponibil <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72317>. [Accesat: 20.04.2021]